

WIESŁAWA LIZIŃSKA, RENATA MARKS-BIELSKA*

Napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych a rozwój gospodarczy Polski

Wstęp

Wzrost gospodarczy jest podstawową kategorią makroekonomiczną i wszystkie zagadnienia z nim związane są powszechnie traktowane jako najważniejsze w polityce gospodarczej (Bocian 2011, s. 18). Bez względu na poziom rozwoju gospodarczego kraju pojawia się problem efektywności wzrostu gospodarczego, który wiąże się z pytaniem o pełne wykorzystanie szans i możliwości jego osiągnięcia. Odpowiedź na tak postawiony problem wiąże się bezpośrednio z wyborem konkretnej teorii wzrostu gospodarczego, optymalnej z punktu widzenia danej gospodarki (Dokurno 2009, s. 35; Marks-Bielska, Nazarczuk 2012, s. 22; Nazarczuk, Marks-Bielska 2013, s. 39).

W ekonomii neoklasycznej przyjęto założenie, że swobodnie działający rynek w skali lokalnej, regionalnej, narodowej i międzynarodowej prowadzi do efektywnej alokacji i wykorzystania dostępnych czynników produkcji. Zapewniony zostaje więc wzrost gospodarczy i podnoszenie poziomu dobrobytu. Proces ten z założenia miał sprzyjać konwergencji – zmniejszaniu rozpiętości dochodowych między krajami (Wilkin 2003, s. 48).

W modelu R.F. Harroda i E.D. Domara nadrzędną rolę w procesie wzrostu gospodarczego odgrywa akumulacja kapitału. Wzrost gospodarczy jest tym większy, im większą część dochodu narodowego przeznaczają na inwestycje i im większa jest wydajność kapitału (Bąkiewicz, Żuławska 2010, s. 70). Ze względu na fakt, że w gospodarkach krajów biednych współczynniki kapitałochłonności są na ogół niższe niż w gospodarkach krajów bogatych, gospodarkom słabszym łatwiej jest osiągać wyższe stopy wzrostu gospodarczego. Nie jest to jednak konwergencja bezwarunkowa, lecz warunkowa, bowiem takie gospodarki będą uzyskiwały wyższe

* Dr hab. Wiesława Lizińska – Katedra Polityki Gospodarczej i Regionalnej, Wydział Nauk Ekonomicznych, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, e-mail: wieslawa.lizinska@uwm.edu.pl; dr hab. Renata Marks-Bielska – Katedra Polityki Gospodarczej i Regionalnej, Wydział Nauk Ekonomicznych, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, e-mail: renatam@uwm.edu.pl

stopy wzrostu gospodarczego od gospodarek bogatych jedynie w przypadku, kiedy będą charakteryzowały się podobnymi stopami inwestycji (Tokarski 2011, s. 56).

Koncepcja Harroda-Domara została zweryfikowana przez R.M. Solowa i T. Swana. Wykazano bowiem, że wzrost gospodarczy jest spowodowany również postępowaniem technicznym, a wzrost gospodarczy, którego nie można wyjaśnić akumulacją kapitału łączono ze wzrostem całkowitej produktywności czynników wytwórczych (TFP – *Total Factor Productivity*) (Barwińska-Małajowicz, Puchalska 2010, s. 143). Rozwój każdego kraju ma tendencję do zbieżności ze ścieżką wzrostu zrównoważonego, a stopa przychodów z kapitału jest wyższa w krajach biedniejszych, co powinno wpływać pozytywnie na napływ kapitału do tych krajów i przyczyniać się do zmniejszania dystansu rozwojowego między krajami bogatymi a biednymi. Kraje biedniejsze mogą nadrabiać zapóźnienie technologiczne, korzystając z osiągnięć krajów bogatszych. Na podstawie modelu Solowa nie można wytłumaczyć wielkiego zróżnicowania tempa wzrostu między krajami i ponadprzeciętnego przyspieszenia tego tempa w niektórych gospodarkach. Zjawiska te nie dają się tłumaczyć różnicami w nakładach kapitału, a postęp techniczny ma w tym modelu charakter egzogeniczny (Wilkin 2003, s. 48).

Opracowanie P. Romera z lat 80. dało podstawy endogenicznych modeli wzrostu gospodarczego, w których zasadniczym czynnikiem jest postęp technologiczny, związany z inwestycjami w kapitał ludzki. Model ten znacznie lepiej wyjaśnia zróżnicowanie poziomów rozwoju w skali międzynarodowej. Pod wpływem tendencji globalizacyjnych w teoriach wzrostu gospodarczego większy nacisk położono na znaczenie powiązań z gospodarką światową. G.M. Grossman i E. Helpman proces wzrostu gospodarczego powiązali z występowaniem tzw. efektów zewnętrznych (*spillovers*) związanych z rozwojem handlu zagranicznego, przepływem kapitału, technologii i wiedzy (Barwińska-Małajowicz, Puchalska 2010, s. 143).

Do wzrostu dynamiki rozwoju na każdym poziomie przestrzennym: lokalnym, regionalnym i krajowym przyczyniają się możliwości tworzenia i adaptacji innowacji, a także nowych technologii. Wiedza i technologia jako dobra są w znacznym stopniu niewyłączalne i niekonkurencyjne. Jednak pomimo tego faktu, wymierne efekty ich wykorzystania są geograficznie zróżnicowane. Można zaobserwować, że przepływy technologii i zewnętrzne, technologiczne korzyści skali są spolaryzowane (Pike, Rodriquez-Pose, Tomaney 2006, s. 104–105).

Zgodnie z teorią wzrostu endogenicznego na skutek istnienia efektów zewnętrznych (związanych z postępowaniem technicznym) możliwe jest zwiększenie długookresowej stopy wzrostu gospodarczego w sposób skuteczny i trwały. Wymaga to jednak stosunkowo wysokiej preferencji konsumpcji przyszłej oraz intensyfikacji inwestycji o wysokich stopach przychodu, do których zalicza się m.in. nakłady w sferze wiedzy naukowo-technicznej i kapitału ludzkiego (Tokarski 2011, s. 56).

Przyjęcie nowych założeń (dopuszczenie występowania korzyści skali, korzyści zewnętrznych oraz niedoskonałości rynku) doprowadziło do wniosku, że mogą występować zarówno procesy konwergencyjne, jak i dywergencyjne. To, która z tych tendencji przeważa, zależy od konkretnych warunków, miejsca i czasu uwzględnionych w modelach. Duża atrakcyjność inwestycyjna niektórych

regionów powoduje zwiększenie napływu inwestycji, dzięki którym ich rozwój staje się „samonapędzający” (Domański 2003, s. 54; Domański, Marciniak 2003, s. 136).

Poglądy ekonomistów na temat oddziaływania bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) na wzrost i rozwój gospodarczy nie są jednoznaczne. Wskazuje się, że z jednej strony nie ma bezpośrednich dowodów na znaczenie BIZ dla zmian tempa rozwoju gospodarczego (Gwiazda 1998, s. 61), a z drugiej są wskazywane szerokie korzyści wynikające z napływu tego rodzaju inwestycji (Mączyńska 1999, s. 88–89).

O ile związek pomiędzy napływem bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) a wzrostem gospodarczym jest względnie wymierny, to w przypadku oddziaływania tych inwestycji na rozwój gospodarczy jest to trudne do wyliczenia i weryfikacji empirycznej. Wzrost i rozwój gospodarczy wymaga restrukturyzacji gospodarki: międzysektorowej, wewnątrzsektorowej, w ramach gałęzi przemysłu (Oziewicz 1998, s. 144–145). W dyskusji nad wpływem BIZ na gospodarki krajów przyjmujących, w szczególności mniej rozwiniętych, wskazuje się, że w warunkach globalizacji zasadnicza rola BIZ w rozwoju ekonomicznym nie zmienia się, pojawia się natomiast większa różnorodność ich typów, korzyści z nimi związanych i sposobów oddziaływania na gospodarkę kraju przyjmującego (Witkowska 2011, s. 109).

Koncepcją odnoszącą się do powiązania pozycji kraju w zakresie przyjmowanych i podejmowanych BIZ i jego rozwoju gospodarczego jest koncepcja ścieżki inwestycyjno-rozwojowej. Koncepcja ścieżki rozwoju inwestycji zagranicznych (IDP – *The Investment Development Path*) została stworzona przez Dunninga i Buckleya w 1975 r. i jest poszerzeniem eklektycznej teorii zagranicznych inwestycji bezpośrednich. Teoria IDP korzysta z elementów teorii eklektycznej w celu wyjaśnienia procesu przejścia przez następujące po sobie fazy rozwoju gospodarczego kraju (Lizńska 2012, s. 35). Zgodnie z teorią ścieżki inwestycyjno-rozwojowej rozwój gospodarczy wiąże się ze zmianami strukturalnymi, a zmiany te pociągają za sobą dynamiczne relacje pomiędzy charakterem, rodzajem i wielkością bezpośrednich inwestycji zagranicznych, które napływają do danego kraju i są podejmowane przez podmioty gospodarcze za granicą (Durán, Ubeda 2001, s. 1).

Celem tego artykułu jest próba oceny sytuacji rozwojowej polskiej gospodarki w związku z przepływami bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Analiza opiera się na identyfikacji etapów rozwoju gospodarczego w interpretacji ścieżki inwestycyjno-rozwojowej na podstawie oceny zmian przepływów kapitału zagranicznego, zmian należności i zobowiązań z tytułu BIZ oraz relacji tych zmiennych w stosunku do PKB, zmian motywów podejmowania BIZ w Polsce oraz zmian struktury inwestycji z uwzględnieniem poziomu zaawansowania technologicznego. Analizą objęto lata 1994–2012. Za dolną granicę zakresu czasowego analizy przyjęto 1994 r. ze względu na fakt, iż od tego roku nastąpił istotny wzrost wartości napływających do Polski BIZ (w ujęciu bezwzględny i względny). W analizie wykorzystano dane UNCTAD, NBP oraz GUS.

1. Wzrost i rozwój gospodarczy a bezpośrednio inwestycje zagraniczne

Zgodnie z klasyczną teorią inwestycje zagraniczne zwiększają dochód *per capita* zarówno w kraju inwestora, jak i w kraju przyjmującym inwestycje proporcjonalnie do poprawy sytuacji danego kraju. Charakteryzując wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na wzrost gospodarczy na podstawie dwóch neoklasycznych modeli wzrostu, Oziewicz (1998, 142–144) wskazała, iż w przypadku modelu Solowa mobilność kapitału zwiększa aktywa w obu krajach, a także zwiększa dochody *per capita* w długim okresie. W modelu nakładających się pokoleń (*overlapping generations model*) BIZ poprawiają sytuację w kraju przyjmującym, natomiast pogarszają w kraju pochodzenia kapitału. Rosnąca stopa procentowa w kraju eksportera oraz spadająca w kraju importera kapitału powoduje, że w modelu tym pogarsza się sytuacja bieżącego pokolenia w kraju goszczącym, natomiast poprawia się sytuacja obecnego pokolenia w kraju eksportera kapitału (ale przyszłe pokolenia w tym kraju odczuwają pogorszenie). Jeśli zatem kraj importuje kapitał można oczekiwać, że wzrosną w nim płace, które pozwolą na obsługę zadłużenia, a następne pokolenia się wzbogacą. Pomimo przykładów potwierdzających tę teorię zawiera ona wiele uproszczeń, które powodują, że nie uwzględnia ona wszystkich korzyści wynikających z napływu BIZ.

Miarą wykorzystywaną do określenia wpływu BIZ na gospodarkę kraju goszczącego jest poziom i dynamika PKB. Łączy ona wszystkie efekty napływu kapitału zagranicznego niezależnie od formy wejścia, stopnia powiązania z gospodarką kraju przyjmującego i siły efektów zewnętrznych. Analizowane przez Kłysik-Uryszek (2010, s. 83) badania empiryczne oparte na modelach ekonometrycznych wskazują na pozytywny wpływ BIZ na poziom PKB niezależnie od poziomu rozwoju kraju goszczącego. Dla krajów transformacji wzrost wartości BIZ o jeden punkt procentowy (mierzony udziałem w PKB) prowadził do wzrostu dochodu narodowego *per capita* o 0,8 p.p. Przekrojowe badania przeprowadzone dla 80 krajów na świecie o zróżnicowanym poziomie rozwoju wykazały pozytywny wpływ BIZ na poziom PKB, jednak bardziej istotny statystycznie był zwrotny wpływ wzrostu gospodarczego na pozyskiwanie kolejnych BIZ. Ważny, z punktu widzenia skutków napływu kapitału zagranicznego w formie inwestycji bezpośrednich, jest również potwierdzony statystycznie silniejszy pozytywny wpływ BIZ na PKB w krajach o wysokim poziomie kapitału ludzkiego.

Badania przeprowadzone przez Kłysik-Uryszek (2005, s. 456–468) dla Polski pokazały, że napływające BIZ wpłynęły istotnie na wzrost PKB, który jednocześnie był ważną stymulantą dla napływu nowych inwestycji. Stwierdzono również, że statystycznie większy wpływ na poziom PKB miały inwestycje zagraniczne niż inwestycje krajowe.

W literaturze przedmiotu (Misala 2007, s. 344) podkreśla się związki między zagranicznymi inwestycjami bezpośrednimi, wzrostem gospodarczym i kształtowaniem się przewagi konkurencyjnej. Kraje dominujące w międzynarodowej rywalizacji wyróżniają się dużymi zasobami kapitału i nowoczesną wiedzą tech-

nologiczną, którą mogą rozprzestrzeniać w skali międzynarodowej. Kraje pozostające w tyle za czołówką światową pod względem zasobów kapitału, stopnia zaawansowania techniczno-technologicznego, umiejętności menedżerskich itd. zaspokajają swoje potrzeby w tych zakresach przez odpowiedni import, ale wraz z upływem czasu ta grupa krajów może stać się konkurencyjna dla krajów wiodących.

Według Kojimy można dokonać podziału zagranicznych inwestycji bezpośrednich na dwa typy. Pierwszy z nich jest wynikiem mikroekonomicznych kalkulacji przedsiębiorstw, starających się wykorzystywać pewne przewagi typu monopolistycznego lub oligopolistycznego. Drugi zaś to właśnie zagraniczne inwestycje bezpośrednio zorientowane na wykorzystywanie zachodzących zmian w międzynarodowej konkurencyjności poszczególnych krajów. Zmiany te są wynikiem ewolucji kształtowania się w analizowanych krajach kosztów siły roboczej, kapitału i wiedzy technicznej.

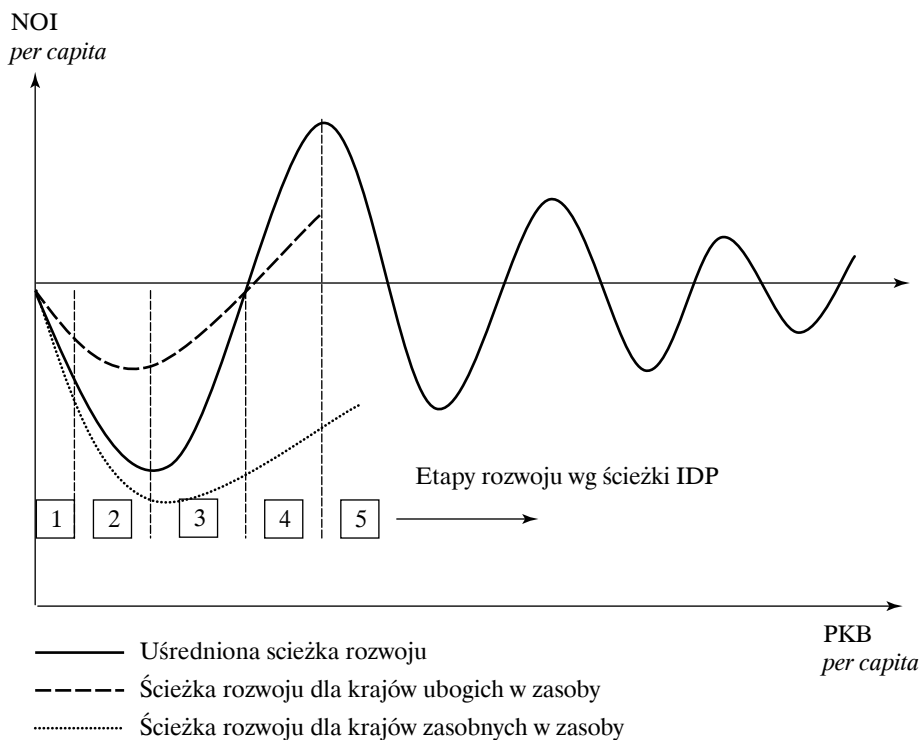
Model IDP wyodrębnia pięć etapów identyfikowanych na podstawie pozycji inwestycyjnej netto (NOIP), co jest związane z poziomem rozwoju danego kraju (Dunning 1980; Dunning, Narula 1996; Duran, Ubeda 2001; Narula 1996).

Pierwszy etap charakterystyczny jest dla krajów o niskim poziomie PKB *per capita*. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne do takich krajów w zasadzie nie napływają, a wskaźnik NOI (*net outward investment*) przybiera wartość minimalnie ujemną lub zerową. Wynika to z faktu, że kraje te nie posiadają odpowiedniego kapitału, który umożliwiłby podjęcie przez nie inwestycji za granicą, a jednocześnie nie stanowią one interesującej lokalizacji dla zagranicznych inwestorów. Na drugim etapie ścieżki inwestycyjno-rozwojowej w krajach tych zauważa się wzrost ujemnej wielkości NOI *per capita*, ze względu na wzrost wartości napływających BIZ, jednak inwestycje podejmowane przez te kraje za granicą są nadal niewielkie. W krajach wchodzących w trzeci etap IDP wielkość NOI *per capita* jest w dalszym ciągu ujemna, ale maleje ich wartość bezwzględna. Napływające BIZ odgrywają ważną rolę w rozwoju tych krajów, jednocześnie rośnie dynamika własnych inwestycji za granicą. W krajach rozwiniętych gospodarczo wskaźnik NOI *per capita* przybiera wartości dodatnie z tendencją wzrostową. Kraje te inwestują w większym stopniu za granicą w porównaniu z napływem do nich bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Piąty etap jest charakterystyczny dla krajów najbardziej rozwiniętych. Bezpośrednie inwestycje podejmowane przez podmioty te kraje za granicą są równoważne przez inwestycje napływające do danego kraju. Kraje te mają tendencję do osiągnięcia równowagi niestabilnej, która oscyluje wokół zera. Faza ta jest zgodna z międzynarodową integracją gospodarek uprzemysłowionych (Lizińska 2012, s. 35–36).

Poszczególne kraje przechodzą kolejne etapy rozwoju IDP w określonej konfiguracji NOI i PKB (rys. 1). Zgodnie z tym modelem wzajemna relacja NOI *per capita* i PKB *per capita* oraz tempo ich zmian pozwala na ocenę momentu wchodzenia określonego kraju na poszczególne etapy ścieżki IDP.

Poszczególne fazy rozwoju krajów, zgodnie z teorią IDP, mogą kształtować się nieco inaczej. Według Scott-Kennel i Enderwick (2005, s. 124) ze względu

Rysunek 1
Model ścieżki inwestycyjno-rozwojowej

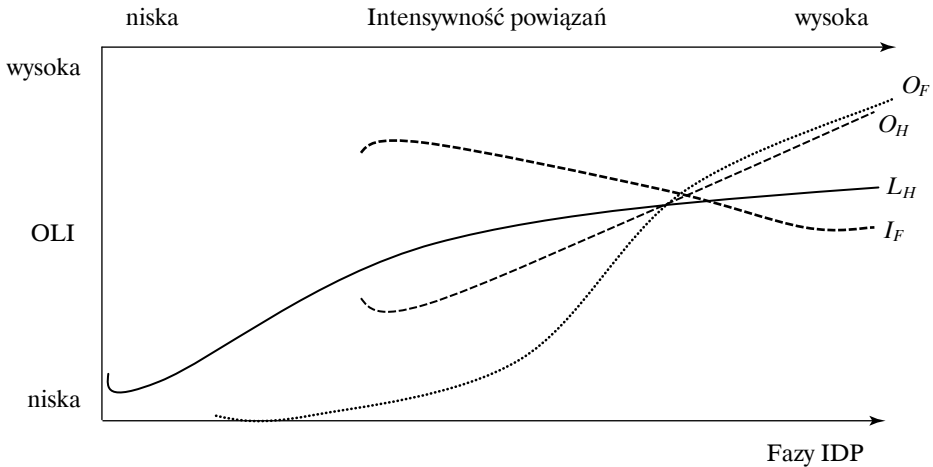
Źródło: Narula (1996, s. 22, 24).

na dużą liczbę możliwych permutacji w ramach przewag OLI¹, trajektorie tych przewag dla określonych krajów w relacji do faz ścieżki IDP oraz intensywności powiązań między przedsiębiorstwami mogą być różne. Autorzy zwracają szczególną uwagę na fakt, iż stopniową ewolucję w konfiguracji OLI można zauważyć na etapie przechodzenia danego kraju z 2. do 3. fazy IDP, co często jest efektem nie tylko polityki rządu, ale i działań bezpośrednich inwestorów zagranicznych (rys. 2).

Ozawa (1992, s. 35–36), wzorując się na modelu Portera, wyróżniającego cztery etapy rozwoju gospodarek kształtowane odpowiednio przez: siłę roboczą i surowce (*factor-driven stage*), inwestycje (*investment-driven stage*), innowacje (*innovation-driven stage*) i dobrobyt (*wealth-driven stage*) stwierdził, że wraz ze zmianami etapów rozwoju gospodarki można również zauważyć modelowe zmiany

¹ Eklektyczna teoria międzynarodowej produkcji (*eclectic paradigm*) – paradygmat OLI (*ownership, location, internalization specific advantage*) dąży do udzielenia odpowiedzi na pytania: jak, gdzie i dlaczego przedsiębiorstwa dysponujące zdolnościami inwestycyjnymi lokują swoje inwestycje. Wyjaśnia w miarę całościowo determinanty działalności korporacji transnarodowych i motywy podejmowania zagranicznych inwestycji bezpośrednich (Dunning 1980).

Rysunek 2
Relacje pomiędzy konfiguracjami przewag OLI, fazami IDP
i intensywnością powiązań

- L_H – Przewagi lokalizacyjne gospodarki przyjmującej BIZ
- O_F – Przewagi własnościowe inwestora zagranicznego
- O_H – Przewagi własnościowe gospodarki przyjmującej BIZ
- I_F – Przewagi internalizacji inwestora zagranicznego

Źródło: Scott-Kennel i Enderwick (2005, s. 124).

napływających i odpływających BIZ. Na etapie rozwoju determinowanym przez produkcję dóbr praco- i surowcochłonnych główną rolę odgrywają inwestycje napływające: inwestorzy zagraniczni poszukują lokalizacji umożliwiających dostęp do tanich surowców i niższych kosztów pracy. Na etapie inwestycji kraje słabiej rozwinięte rozpoczynają poszukiwanie korzystnych lokat w krajach o niższych płacach (w branżach praco- i surowcochłonnych), starając się jednocześnie pozyskać inwestycje związane z produkcją kapitałochłonną i wytwarzaniem półproduktów. Przejście z etapu napędzanego rozwojem inwestycji z kierunku rozwoju uwarunkowanego innowacjami przynosi jednocześnie napływ inwestycji zagranicznych w branżach technologicznie intensywnych i podejmowanie inwestycji za granicą w branżach opierających się na produkcji półwyrobów (kapitałochłonnych) (Wysokińska 1998, s. 112–122). Taki przepływ inwestycji występuje tak długo, jak długo trwa zrównoważona poprawa dobrobytu².

Poszczególne stadia rozwoju charakteryzują się zmieniającymi się proporcjami zaangażowania głównych czynników produkcji w wytwarzanych produktach. Rozwój ekonomiczny kraju jest uwarunkowany zmieniającą się strukturą gospodar-

² Ozawa podkreśla jednocześnie, że pierwsze trzy etapy rozwoju przyczyniają się do wzrostu narodowych korzyści komparatywnych, natomiast czwarty etap może zakończyć się zanikiem korzyści komparatywnych, szczególnie w krajach podążających śladami liderów gospodarki światowej.

czą wynikającą ze zmian związanych z akumulacją aktywów rzeczowych i kapitału ludzkiego w relacji do zasobów. Gospodarka ewoluuje zatem w kierunku nowych przewag komparatywnych.

2. Napływ BIZ do Polski i wartość zobowiązań z tytułu BIZ

Fazy rozwoju poszczególnych krajów zgodnie z teorią ścieżki inwestycyjno-rozwojowej analizuje się według kilku charakterystyk i wskaźników, które odnoszą się do: stanu należności z tytułu bezpośrednich inwestycji zagranicznych netto (NOI – *Net Outward Investment*), wartości PKB *per capita* oraz działań rządu wobec inwestorów zagranicznych. Ważnym elementem analizy jest również identyfikacja motywów, jakim kierują się inwestorzy zagraniczni, czy też struktura napływającego kapitału pod względem zaawansowania technologicznego.

W specyficznej sytuacji były kraje, które wkraczały w system rynkowy po wielu latach funkcjonowania w innym systemie. Specyfika takiej grupy wynikała z tego, iż ich rozwój związany z przejmowaniem reguł gospodarki rynkowej był bardzo szybki, a przechodzenie do kolejnych faz rozwoju odbywało się w bardzo krótkim czasie (Kola, Kuzel 2007, s. 171–172; Lizińska, Źróbek-Róžańska 2007, s. 125–126).

Regulacje prawne, obowiązujące w Polsce przed 1989 r., w dużym stopniu uwarunkowane względami politycznymi, określające warunki podejmowania działalności gospodarczej przez podmioty z udziałem kapitału zagranicznego (ZKZ), znacząco ograniczały nie tylko skalę inwestycji zagranicznych podejmowanych w kraju, lecz także inwestycji podejmowanych przez podmioty krajowe za granicą. Ważne regulacje prawne wprowadzono z początkiem lat 90³. Zniesiono obowiązek uzyskiwania m.in. zezwoleń na utworzenie spółki ZKZ w każdym przypadku czy też przedstawiania tzw. studium wykonalności przy tworzeniu spółki, zezwolono na zakup akcji/udziałów w spółce polskiej, transfer zysków należnych udziałowcom zagranicznym i kwot ze sprzedaży ich akcji lub udziałów, rozszerzono ponadto grupę dopuszczalnych źródeł pochodzenia wkładów udziałowców zagranicznych (Karaszewski 2001, s. 159, Kola, Kuzel 2007, s. 181–182). Znaczącymi czynnikami dla napływu kapitału zagranicznego były również porozumienia i umowy międzynarodowe⁴, a także kolejna ustawa regulująca zasady podejmowania działalności gospodarczej przez spółki z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce⁵.

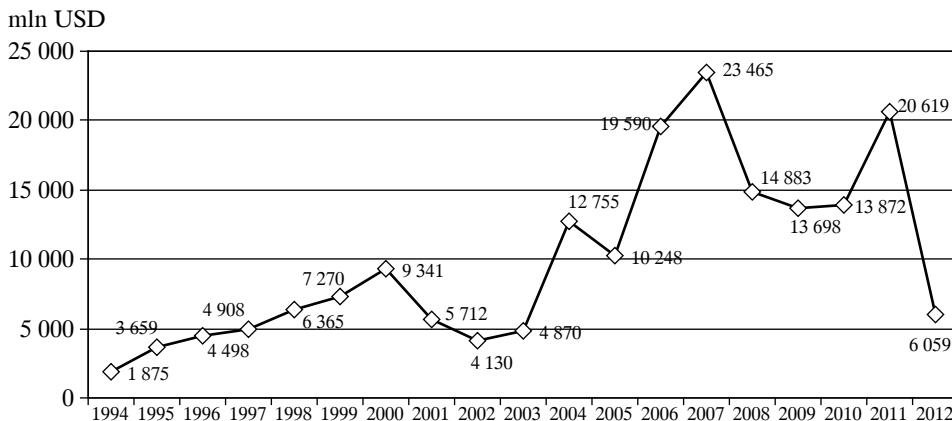
Analizując zmiany wartości napływających do Polski bezpośrednich inwestycji zagranicznych w latach 1994–2012, można zauważyć dwa zasadnicze etapy: tendencji wzrostowej (w latach 1994–2000) oraz okres wyraźnych wahań (w latach 2001–2012) (rys. 3).

³ Ustawa o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych z 13 lipca 1990 r. (Dz.U. z 1990 r. nr 51, poz. 298), ustawa o spółkach z udziałem zagranicznym z 14 czerwca 1991 r. (Dz.U. 1991, nr 60, poz. 253).

⁴ Układ Europejski stowarzyszający Polskę z Unią Europejską, kodeksy OECD odnoszące się do wzajemnej liberalizacji przepływów kapitałowych.

⁵ Ustawa o zmianie ustawy o spółkach z udziałem zagranicznym oraz zmianie niektórych ustaw z 26 marca 1996 r. (Dz.U. z 1996 r. nr 45, poz. 199).

Rysunek 3
Napływ BIZ do Polski w latach 1994–2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP.

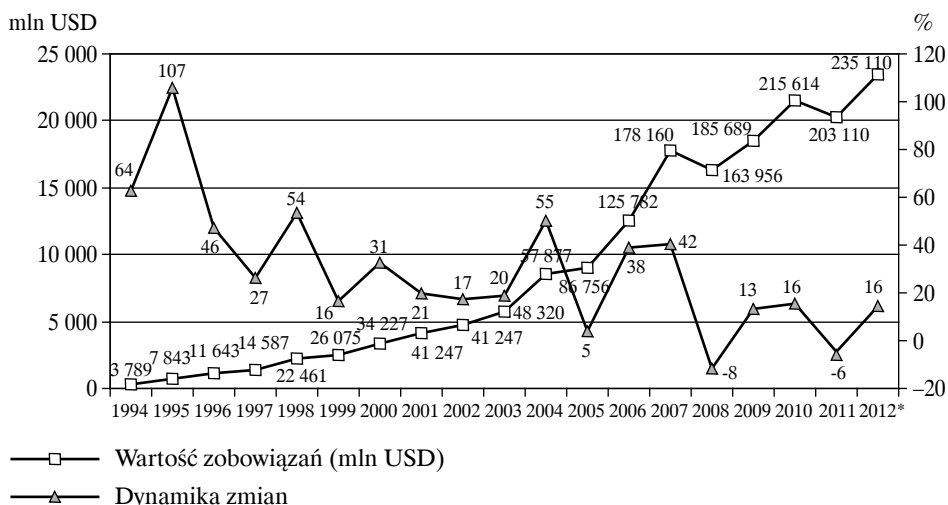
Lata 2000–2002 to zdecydowany spadek napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski (4130 mln USD w 2002 r.), który wynikał głównie ze słabej koniunktury gospodarczej na świecie. Wprowadzone bowiem od 1 stycznia 2001 r. regulacje prawne związane z tzw. zasadą narodowego traktowania inwestorów zagranicznych były czynnikiem pozytywnie oddziałującym na prawny klimat inwestycyjny⁶. W 2003 r. odnotowano niewielki wzrost wartości napływających BIZ, jednak zdecydowany wzrost tych inwestycji nastąpił w roku wstąpienia Polski w strukturę Unii Europejskiej (12 755 mln USD w 2004 r.).

Efekty postępującego procesu integracji europejskiej były w literaturze analizowane w różnym kontekście. Wskazywano m.in. na fakt, że wpływa on pobudzająco na determinanty bezpośrednich inwestycji zagranicznych (Robson 1998, Balassa 1962). Prawidłowo funkcjonujący jednolity rynek europejski powinien wpływać na poprawę rozwoju gospodarczego członków ugrupowania poprzez umożliwienie lepszej alokacji czynników produkcji, zwiększenie skali produkcji⁷, zapewnienie konkurencji i stwarzanie zachęt do inwestowania. W kontekście BIZ najważniejszym elementem rynku wewnętrznego UE jest możliwość swobodnego przepływu kapitału, w tym również BIZ (Lizińska, Kisiel 2009, s. 226; Wysokińska, Witkowska 2002, s. 142–143).

⁶ Regulacje te były efektem przyjęcia ustawy Prawo działalności gospodarczej z 19 listopada 1999 r. (Dz.U. z 1999 r. nr 101, poz. 1178), której przepisy zaczęły obowiązywać od 1 stycznia 2001 r.

⁷ Zgodnie z ustawą o swobodzie działalności gospodarczej z 2 lipca 2004 r. (Dz.U. z 2004 r. nr 173, poz. 1807), która utrzymuje zasadę wolności gospodarczej i precyzuje zasady korzystania z tego prawa przez osoby zagraniczne, przedsiębiorcy z państw członkowskich Unii Europejskiej i Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (stron umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym) mogą podejmować i wykonywać działalność gospodarczą w Polsce na takich samych zasadach jak przedsiębiorcy polscy.

Rysunek 4
Wartość zobowiązań Polski z tytułu BIZ oraz dynamika ich zmian
w latach 1994–2012

* Dane wstępne.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP.

Po dużym wzroście wartości inwestycji zagranicznych napływających do Polski w 2004 r. w kolejnym roku odnotowano ich spadek, co częściowo mogło wynikać ze zwiększonych inwestycji w roku poprzednim. Lata 2006–2007 to dynamiczny wzrost napływu BIZ. W 2007 r. napłynęło do Polski aż 23 465 mln USD kapitału zagranicznego w formie inwestycji bezpośrednich. Kolejne trzy lata (2008–2010) charakteryzowały się napływem BIZ na zbliżonym poziomie 13–14 mld USD rocznie. W 2011 r. napływ BIZ wzrósł do 20 619 mld USD, ale w 2012 r. obniżył się do 6059 mln USD.

Analizy zmiany wartości BIZ na świecie w ostatnich latach często odnoszone są do kwestii związanych z kryzysem gospodarczym. W okresie tym największy spadek BIZ wystąpił w krajach rozwiniętych, w których w 2008 r. wyniósł on 25%, natomiast w skali globalnej 15%. Jednak wartość BIZ napływających do krajów rozwijających się wzrosła o 7%, a w krajach Europy Południowo-Wschodniej i Wspólnoty Niepodległych Państw o 24%. Brakuje natomiast jednoznacznych dowodów wpływu skutków kryzysu gospodarczego na napływ BIZ do nowych krajów członkowskich UE: w Rumunii, na Węgrzech i w Republice Czeskiej odnotowano wzrost, a w Polsce spadek napływu BIZ (Kalotay, Filipow 2009).

Wartość zobowiązań Polski z tytułu bezpośrednich inwestycji zagranicznych w analizowanym okresie 1994–2012 zwiększała się sukcesywnie z 3789 mln USD w 1994 r. do 235 110 mln USD w 2012 r. (rys. 4).

W analizowanym okresie dynamika zmian wartości zobowiązań Polski z tytułu BIZ w poszczególnych latach w stosunku do roku poprzedniego była bardzo zróżnicowana. Średni roczny wzrost wartości zobowiązań Polski z tytułu BIZ w latach 1990–2000, a zatem w okresie trwałego wzrostu wartości napływających do Polski BIZ, wyniósł 49,7%. W kolejnym okresie 2001–2012, charakteryzującym się wahaniami napływu BIZ, średni roczny wzrost wartości zobowiązań wyniósł 18,6%.

3. Zmiany należności i zobowiązań z tytułu BIZ

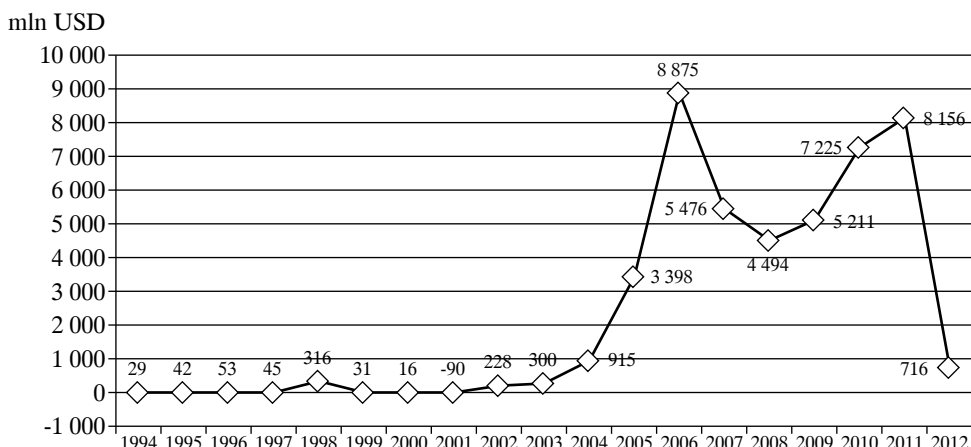
Drugim elementem branym pod uwagę przy określaniu etapu ścieżki inwestycyjno-rozwojowej IDP danego kraju jest zmiana wartości BIZ podejmowanych przez podmioty krajowe za granicą. Czynniki skłaniające polskie przedsiębiorstwa do inwestowania za granicą są zróżnicowane, a ich siła oddziaływania jest zmienna ze względu na branżę i kraj lokalizacji. W badaniach przeprowadzonych w 2008 r. przez Witek-Hajduk (2010, s. 189–191) w grupie polskich przedsiębiorstw prowadzących działalność gospodarczą za granicą wśród najważniejszych motywów podejmowania takiej działalności wskazano na: dostępność tańszych i bardziej efektywnych źródeł zaopatrzenia i czynników produkcji, doświadczenia kadry menedżerskiej zdobywane na rynkach zagranicznych i możliwość ich wykorzystania na innych rynkach oraz akcesję Polski do UE.

Przed przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej wartość polskich BIZ była niska. Dopiero od 2004 r. widoczne są znaczące zmiany (rys. 5). W okresie 2004–2006 nastąpił bardzo znaczny wzrost wartości inwestycji podejmowanych przez polskie przedsiębiorstwa za granicą. Ich wartość osiągnęła najwyższy w całym analizowanym okresie poziom w 2006 r. (8 875 mln USD). W latach 2007–2008 nastąpił znaczny spadek wartości BIZ podejmowanych przez polskie przedsiębiorstwa (do 4494 mln USD w 2008 r.), a w latach 2009–2011 ponowny ich wzrost (do 8156 mln USD w 2011 r.). Wstępne dane za 2012 r. wskazują na ostry spadek wartości nowych polskich BIZ (do 716 mln USD), ale dane te są jeszcze niezwyfikowane w statystykach NBP. Z pewnością negatywny wpływ na wartość podejmowanych przez podmioty krajowe BIZ w ostatnich latach ma kryzys gospodarczy, który zaczął oddziaływać również na polskie przedsiębiorstwa.

W latach 1994–2012 ujemna różnica między wartością inwestycji polskich przedsiębiorstw poza granicami kraju i bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi w Polsce była bardzo zmienna (rys. 6). Wahania wynikały zarówno ze znaczących zmian w napływie, jak i odpływie BIZ. Przebieg linii trendu wskazuje jednak jednoznacznie na zwiększanie się ujemnej wartości salda odpływu i dopływu BIZ.

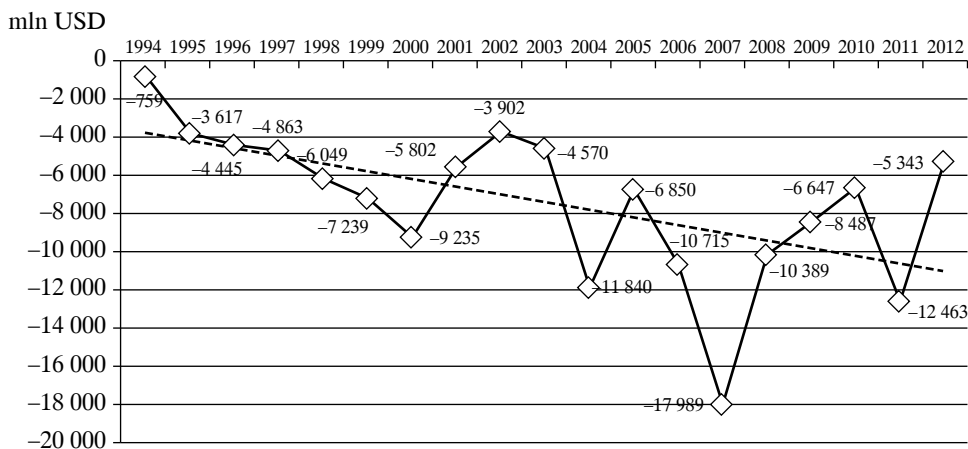
Znaczenie napływających do danego kraju inwestycji bezpośrednich czy też inwestycji podejmowanych przez podmioty krajowe za granicą może być oceniane na podstawie odniesienia wartości bezwzględnych przepływów BIZ do liczby mieszkańców danego kraju lub PKB. Udział napływających do Polski BIZ w wartości PKB nie przekroczył w żadnym roku 8% (najwyższy udział napływających

Rysunek 5
Wartość polskich inwestycji bezpośrednich za granicą
w latach 1994–2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP.

Rysunek 6
Różnice między wartością polskich inwestycji bezpośrednich za granicą
i zagranicznych inwestycji bezpośrednich w Polsce w latach 1994–2012

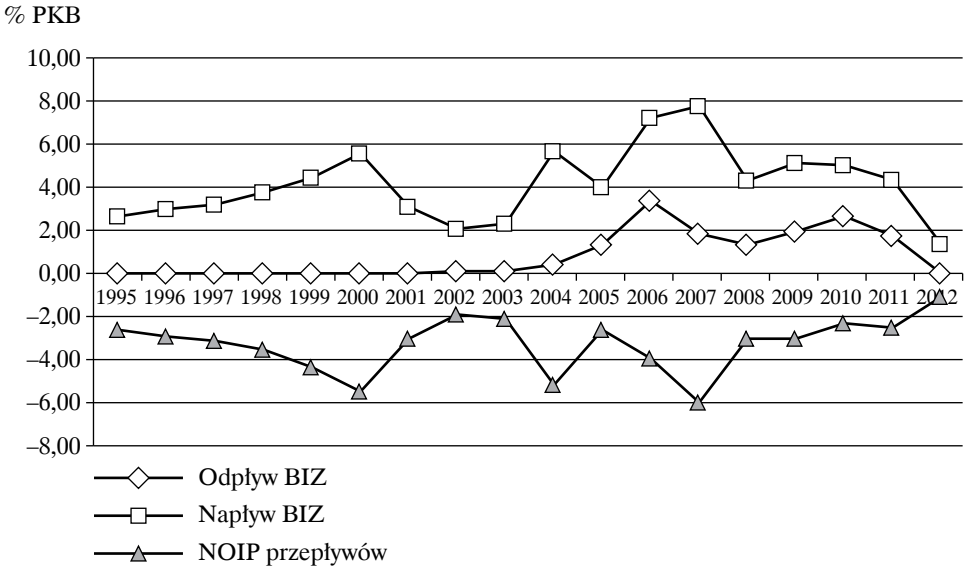

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP.

BIZ w PKB wystąpił w 2007 r. $-7,7\%$). Średnio w całym okresie 1994–2012 udział ten kształtował się na poziomie $4,1\%$ (rys. 7). Ze względu na niewielką wartość inwestycji podejmowanych przez polskie podmioty za granicą ich udział w stosunku do PKB był stosunkowo niski i wynosił średnio w całym okresie $0,8\%$ (najwyższa wartość w 2006 r. $-3,3\%$ PKB). Wartości tych dwóch składowych powodują, iż pozycja inwestycyjna netto Polski w zakresie przepływów BIZ (NOIP) w stosunku do wartości PKB przyjmowała wartości ujemne i wynosiła średnio $-3,28\%$.

Rysunek 7

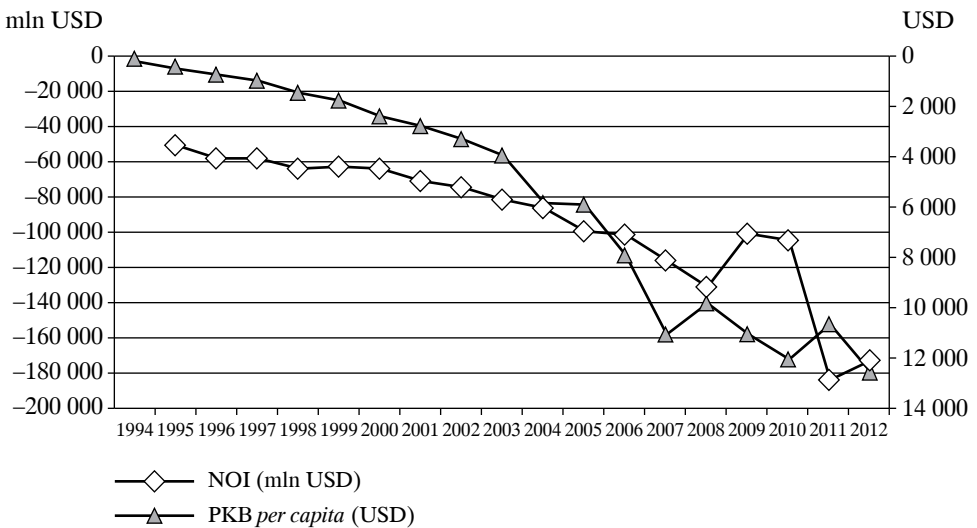
Wartość polskich inwestycji bezpośrednich za granicą, zagranicznych inwestycji bezpośrednich w Polsce i pozycji inwestycyjnej netto (NOIP) w relacji do PKB w latach 1995–2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP.

Rysunek 8

Stan BIZ netto (mln USD) i wartość PKB per capita (USD) w Polsce w latach 1994–2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP.

W największym stopniu wartość inwestycji podejmowanych przez polskie przedsiębiorstwa za granicą wobec inwestycji bezpośrednich w Polsce w relacji do PKB zbliżyła się w 2012 r. ($-1,14\%$), jednak należy podkreślić, iż dane za 2012 r. są jeszcze niezwyfikowane, a zatem relacja ta może ulec zmianie. Natomiast na podstawie danych zweryfikowanych można stwierdzić, iż relacja ta była najbardziej zbliżona w 2002 r. i wyniosła wówczas $-1,9\%$.

Wykorzystywanie tylko wskaźnika NOIP opartego na wartościach odpływu i napływu BIZ do oceny zmian etapów IDP może budzić pewne wątpliwości, ponieważ wskaźnik ten nie uwzględnia wartości reinwestowanych zysków. Lepszym wskaźnikiem do oceny etapów IDP dla danego kraju jest ocena zmian wartości należności i zobowiązań z tytułu BIZ.

Wartość NOI w Polsce w latach 1994–2012 charakteryzowała się dużą zmiennością od 2004 r. (rys. 8). Wyodrębnić można kilka etapów, które wynikają ze zmieniających się wartości należności i zobowiązań z tytułu BIZ. Istotne z punktu widzenia analizy rozwoju gospodarczego danego kraju, zgodnie z teorią IDP, jest powiązanie zmian wartości inwestycji zagranicznych w poszczególnych etapach rozwoju danego kraju z powiększaniem się wartości PKB *per capita* (wg kursu nominalnego).

Zmiany PKB *per capita* (USD) w Polsce w latach 1994–2012 wskazują na sukcesywny wzrost wartości PKB *per capita* do 2008 r. W latach 2008–2010 można jednocześnie zauważyć pewne zwolnienie tempa wzrostu gospodarczego w Polsce, co było efektem głównie kryzysu gospodarczego, a skutkiem tego było obniżenie wartości PKB *per capita*. Jednocześnie dwukrotnie w całym okresie (w 2008 r. i w 2011 r.) nastąpiło obniżenie ujemnej wartości NOIP *per capita*. Było to efektem stosunkowo większego obniżenia wartości napływu BIZ w stosunku do obniżenia wartości polskich inwestycji zagranicznych w tym roku.

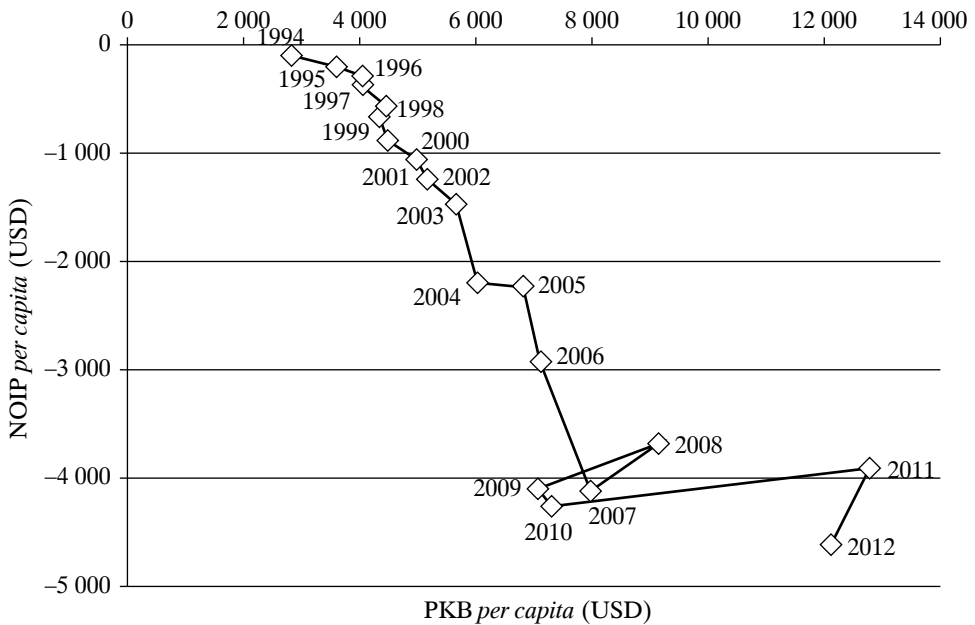
Według analiz przeprowadzonych przez Gorynię i współautorów (2010) Polska od początku okresu transformacji do 1995 r. znajdowała się na 1. etapie ścieżki IDP. Jednak według tych autorów na podstawie obliczeń dokonanych do 2006 r. Polska (a także pozostałych 5 krajów Europy Środków-Wschodniej) nie weszła wówczas jeszcze w 3. etap IDP. Według modelu IDP wartość NOIP w drugiej części etapu 2. powinna wykazać spadek stopy wzrostu wartości ujemnych. Natomiast moment, w którym tempo wzrostu wyniesie 0, będzie sygnalizować wejście w etap 3. Określenie jednak tego momentu jest trudne, ponieważ okresowe i przypadkowe zmiany tempa wzrostu NOIP *per capita* były symptomatyczne dla wszystkich sześciu badanych krajów (Polska, Węgry, Bułgaria, Rumunia, Słowacja, Czechy).

W celu dokonania dokładniejszej identyfikacji momentu przechodzenia na kolejny etap IDP, szczególnie z etapu 2 do 3, można posłużyć się dodatkowym wskaźnikiem OPI (*outward FDI performance index*).

W literaturze można spotkać dwa oznaczenia tego indeksu: OPI (Gorynia i in. 2010, s. 14) lub OND_i (UNCTAD⁸). Jest to wskaźnik obliczany jako stosunek udziału BIZ danego kraju w światowych BIZ do udziału tego kraju w światowym

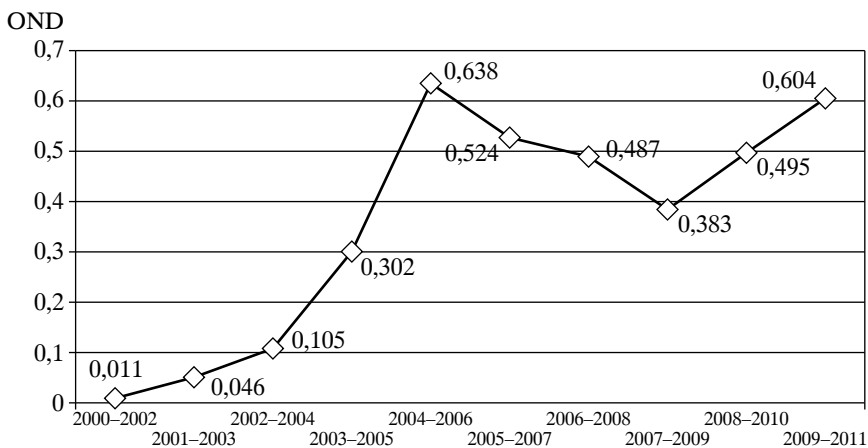
⁸ Outward FDI performance index – Methodology: <<http://www.unctad.org>>, dostęp: 20.12.2011 r.

Rysunek 9
Zmiany wartości NOIP per capita (USD) i PKB per capita (USD) w Polsce w latach 1994–2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP: *Międzynarodowa pozycja inwestycyjna Polski* (dla poszczególnych lat), *Kursy walut* (dla poszczególnych lat), GUS: *Rocznik demograficzny. Stan i struktura ludności oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym, Produkt krajowy brutto* (dla poszczególnych lat).

Rysunek 10
Wartość wskaźnika OND dla Polski w latach 2000–2011 (średnie trzyletnie)

Źródło: UNCTAD, *Outward FDI performance index – Results*, <<http://www.unctad.org>>, dostęp: 20.12.2011 r. oraz opracowanie własne dla lat 2006–2011 na podstawie danych UNCTAD: <<http://www.unctad.org>>, dostęp: 7.02.2014 r. i GUS (*Rocznik Statystyki Międzynarodowej, Polska w liczbach*).

PKB⁹. Indeks odzwierciedla zatem dwa zestawy czynników, które pośrednio wskazują, który kraj ma możliwość zbliżenia się do granicy 3. IDP. Wartości wskaźnika wyższe niż 1 oznaczają, że udział generowanych na zewnątrz BIZ danego kraju jest większy niż udział tego kraju w światowym PKB. Z punktu widzenia pozycjonowania na ścieżce IDP wartość indeksu danego kraju zbliżona do 1 lub wyższa od 1 oznacza, iż kraj jest bardziej predysponowany, aby przejść na swojej trajektorii IDP na kolejny etap rozwoju i w tym przypadku osiągnąć poziom 3.

W okresie 2000–2011¹⁰ najwyższą wartość wskaźnika OND Polska osiągnęła w latach 2004–2006 (0,638) i była ona ponad dwukrotnie wyższa niż w poprzednim trzyletnim okresie 2003–2005 (rys. 10).

W latach 2005–2009 odnotowano spadek wartości wskaźnika OND. Był to głównie efekt zmniejszającego się udziału Polski w światowych odpływach BIZ; udział Polski w światowym PKB charakteryzował się większą stabilnością. Najniższy udział Polski w światowych odpływach BIZ odnotowano w 2008 r. (0,22), przy jednocześnie najwyższym udziale w światowym PKB (0,86%); efektem takiej relacji była najniższa wartość wskaźnika OND, wynosząca 0,255. Od 2009 r. można zauważyć wzrost wartości wskaźnika OND, do 0,604 w 2011 r.

Można zatem zgodzić się z Kolą i Kuzelem (2007, s. 183–185), iż 2004 r. to początek okresu wchodzenia Polski w 3. etap ścieżki IDP. Jednak jak wskazuje Gorynia i współautorzy (2010, 15–16), elementem, który nie pozwala na jednoznaczne stwierdzenie o wejściu Polski w tym okresie w 3. etap IDP, jest zbyt niski poziom inwestycji zagranicznych dokonywanych przez polskie przedsiębiorstwa. Analizując zatem główne wskaźniki obrazujące udział Polski w gospodarce globalnej z punktu widzenia BIZ, można zauważyć, iż od 2004 r. nastąpiły znaczące i stosunkowo trwałe zmiany pozwalające przypuszczać, iż kraj nasz zbliżył się do początku etapu 3 ścieżki IDP.

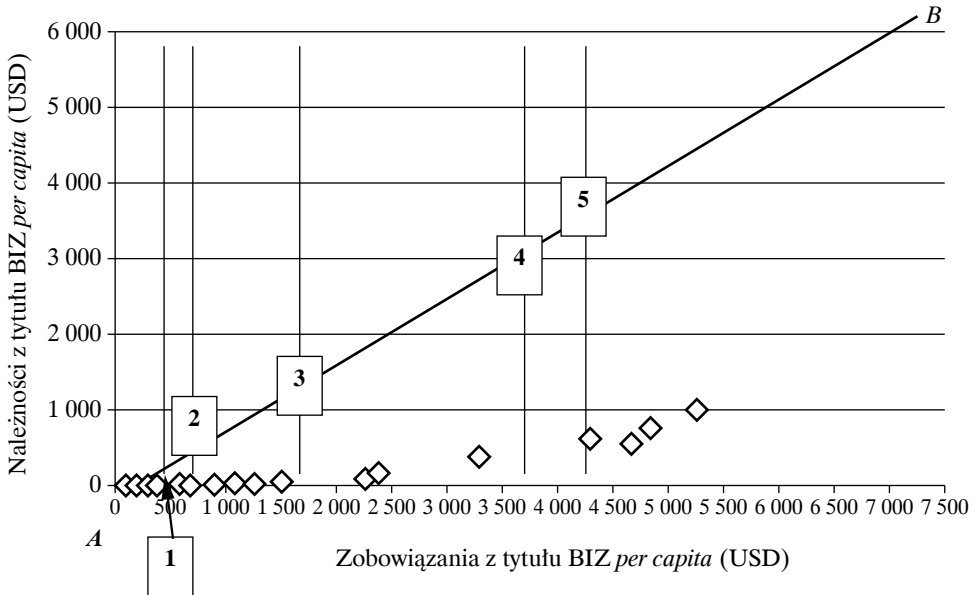
Od strony teoretycznej analizowanie napływu BIZ w aspekcie ścieżki inwestycyjno-rozwojowej jest interesujące, stanowi bowiem rozwinięcie eklektycznej teorii produkcji międzynarodowej – paradygmatu OLI. Jednak – jak podkreśla Rymarczyk (2004, s. 49) – brakuje w nim elementów behawiorystycznych, na które wskazuje Agarwal (1980, s. 750), a które są istotne w procesie podejmowania przez menedżerów międzynarodowych przedsiębiorstw decyzji o lokalizacji inwestycji za granicą.

Według Durana i Ubedy (2001, s. 6) tradycyjne wskaźniki pozwalające na ocenę etapu IDP w danym kraju, opierające się na wartości NOI i wartości PKB *per capita*, oraz wykorzystywane w tym celu modele ekonometryczne są niewystarczające i niekompletne. W związku z tym autorzy ci proponują, aby wykorzystywać w tym celu wartości (względne i bezwzględne) należności i zobowiązań z tytułu BIZ, z uwzględnieniem poziomu rozwoju gospodarczego, specyfiki

⁹ Wskaźnik ten obliczany jest zatem wg formuły: $OPI(OND_i) = (FDI_i : FDI_w) : (GDP_i : GDP_w)$, gdzie FDI_i – wartość odpływu BIZ i-tego kraju, FDI_w – wartość światowych odpływów BIZ, GDP_i – wartość PKB i-tego kraju, GDP_w – wartość światowego PKB.

¹⁰ Analizę przeprowadzono dla tego okresu ze względu na wyraźny wzrost wartości polskich inwestycji bezpośrednich za granicą po 2000 r. oraz brak zweryfikowanych danych za 2012 r.

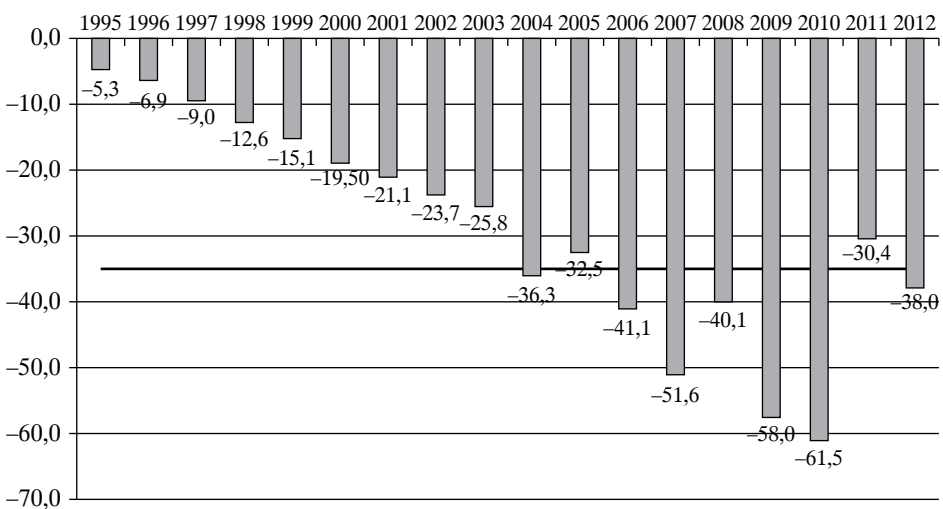
Rysunek 11
Zmiany należności i zobowiązań *per capita* z tytułu BIZ w latach 1994–2012
a wchodzenie Polski na kolejne etapy ścieżki IDP

◇ Pozycja Polski w kolejnych latach 1994–2012
 1, 2, 3, 4, 5 – Kolejne etapy ścieżki IDP

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Durana i Ubedy (2001, s. 6) oraz danych NBP.

Rysunek 12
Pozycja inwestycyjna netto Polski w relacji do PKB w latach 1995–2012

— Wartość referencyjna (-35%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP.

gospodarki poszczególnych krajów i ich handlu międzynarodowego. Według ich analiz empirycznych gospodarki krajów rozwijających się przechodzą do kolejnych etapów IDP przy określonych wartościach należności i zobowiązań z tytułu BIZ *per capita*, przy czym pozycja inwestycyjna netto danego kraju może być korzystna (jeśli leży powyżej linii *AB*) lub niekorzystna (jeśli leży poniżej linii *AB*) (rys. 11).

Biorąc pod uwagę wartości należności i zobowiązań z tytułu BIZ *per capita* dla kolejnych lat okresu 1994–2012, można zauważyć, iż we wszystkich analizowanych latach Polska – z punktu widzenia tej teorii – posiadała niekorzystną pozycję inwestycyjną netto, co wynika z wciąż niskiej wartości inwestycji bezpośrednich podejmowanych przez polskie przedsiębiorstwa za granicą. Ze względu na brak potwierdzenia statystycznego trudno jest jednoznacznie ocenić długość trwania etapu 3 i rozpoczęcia etapu 4 i 5 według ścieżki IDP. Biorąc jednak tylko pod uwagę wartość zobowiązań *per capita* wynikających z BIZ, Polska weszła w drugą fazę ścieżki IDP na przełomie lat 1994–1995. Podobną cezurę wskazują w swych publikacjach Gorynia i współautorzy (2010, s. 11–12) oraz Kola i Kuzel (2007, s. 182–183).

Na przełomie lat 2002–2003 ze względu na wartość zobowiązań *per capita* Polska mogła wejść w 3. etap IDP. Jednak tego momentu nie potwierdzają Gorynia i współautorzy (2010, s. 13–14), twierdząc, że nie nastąpiło to nawet do końca 2006 r.

Ważnym elementem identyfikowania wpływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych na gospodarkę danego kraju jest ich znaczenie dla zachowania równowagi zewnętrznej. Odnosząc wartość NOIP do wartości PKB w latach 1995–2012, można zauważyć, że w 2010 r. wskaźnik ten wyniósł w Polsce – 61,5%, natomiast w 2011 r. –30,4% (rys. 12). Trudno jeszcze ocenić sytuację w 2012 r. ze względu na fakt, że dane za ten rok nie zostały jeszcze zweryfikowane. Według wstępnych danych wskaźnik ten w 2012 r. wyniósł 38,0%. Można zauważyć, że od roku wstąpienia Polski do Unii Europejskiej średni poziom tego wskaźnika wynosił –43,4%, a zatem o 8,4 p.p. więcej niż poziom referencyjny (zalecany przez UE).

4. Zmiany motywów podejmowania BIZ w Polsce

Z punktu widzenia etapów ścieżki inwestycyjno-rozwojowej jednym z istotnych elementów oceny poziomu, na jakim znajduje się gospodarka danego kraju są zmiany motywów, którymi kierują się inwestorzy zagraniczni decydujący się na daną lokalizację. Wraz ze zmianą wartości napływającego do Polski kapitału zagranicznego w formie inwestycji bezpośrednich zmieniały się również motywy, jakimi kierowali się inwestorzy podejmujący decyzję o rozpoczęciu działalności w danej lokalizacji.

W pierwszych latach transformacji ustrojowej Polska, podobnie jak i inne kraje Europy Środkowo-Wschodniej, przyciągała inwestorów zagranicznych głównie ze względu na spodziewaną możliwość obniżenia kosztów działalności, przede wszystkim dzięki niższym kosztom robocizny, niższym cenom surowców czy też polityce niskich kursów walutowych (Karaszewski 2004, s. 140–141; Błuszkowski, Garlicki 2000). W swojej analizie Przybylska (2001, s. 134–142) wykazała, iż na korzyść Polski wśród tradycyjnych czynników kosztowych przemawiały głównie koszty siły roboczej (uwzględniające stawkę godzinową, przeciętne miesięczne wynagrodzenie, zdrowotne i socjalne obciążenia ubezpieczeniowe oraz wzrost wydajności i płac w przemyśle). Natomiast na niekorzyść Polski jako potencjalnego miejsca lokalizacji BIZ przemawiały obciążenia podatkowe dochodów przedsiębiorstw oraz wysokie stopy procentowe (stymulanta dla BIZ ujmowanych w teorii jako zjawisko finansowe, ale destymulanta dla BIZ koncentrujących się na przemieszczaniu czynników wytwórczych). Nowoczesne czynniki kosztowe (dostęp do technologii, wykwalifikowanych pracowników, ośrodków naukowo-badawczych i patentów) w badanych przez tę autorkę latach nie odgrywały jeszcze istotnej roli w podejmowaniu decyzji lokalizacyjnych przez inwestorów zagranicznych, jednak autorka słusznie wskazała, iż znaczenie tych czynników będzie sukcesywnie wzrastać.

Koniec lat 90. i początek okresu 2000–2003 to przeorientowanie motywów w kierunku rynkowym (Kola, Kuzel 2007, s. 183), a także z inwestycji ukierunkowanych na pozyskanie zasobów na inwestycje zorientowane na aktywa i transfer technologii (Umiński 2002, s. 148). Stawicka (2007, s. 148–149), na podstawie badań przeprowadzonych w 2004 r. z udziałem kapitału zagranicznego, stwierdziła, iż najważniejszymi czynnikami, które wpłynęły na podjęcie działalności w Polsce, były: wielkość i chłonność rynku, perspektywa wzrostu oraz dostępność i koszt siły roboczej.

Z przeprowadzonych w 2011 r. własnych badań empirycznych (Lizińska 2012, s. 203–205) wśród inwestorów zagranicznych wynika, iż dla całej badanej grupy przedsiębiorstw (219 podmiotów z 8 województw w Polsce reprezentujących 4 typy regionów: metropolitalne, przejściowe, stare okręgi przemysłowe i rozwoju endogenicznego) głównymi motywami podjęcia działalności w Polsce było: zdobycie nowych rynków zbytu, dostępność i niskie koszty siły roboczej oraz perspektywy rozwoju gospodarczego. Bez względu na rok podjęcia działalności gospodarczej pozycja wskazań trzech najważniejszych motywów nie ulegała zmianie (z wyjątkiem przedsiębiorstw, które rozpoczęły działalność w Polsce w latach 2008–2010). Wśród najistotniejszych motywów tej grupy inwestorów wskazywano dwa: dostępność i niskie koszty siły roboczej oraz możliwości pełniejszego wykorzystania posiadanych zasobów. Mogło to być uwarunkowane m.in. większą presją w okresie kryzysu na obniżanie kosztów funkcjonowania przedsiębiorstw, przy jednoczesnej możliwości wykorzystania posiadanych przez inwestorów zagranicznych zasobów. Silna pozycja Polski jako miejsca lokalizacji inwestycji zagranicznych wynikała m.in. z korzystnych dla naszego kraju, w porównaniu z innymi, ocen skutków kry-

zysu gospodarczego, a także perspektyw osiągnięcia zadowalającego tempa rozwoju gospodarczego w kolejnych latach.

W poszczególnych okresach podejmowanej przez inwestorów zagranicznych działalności w Polsce zmieniała się tylko relacja pomiędzy tymi trzema motywami. Motyw zdobycia nowych rynków zbytu był zdecydowanie dominujący w pierwszym okresie transformacji, tj. w latach 1991–1995.

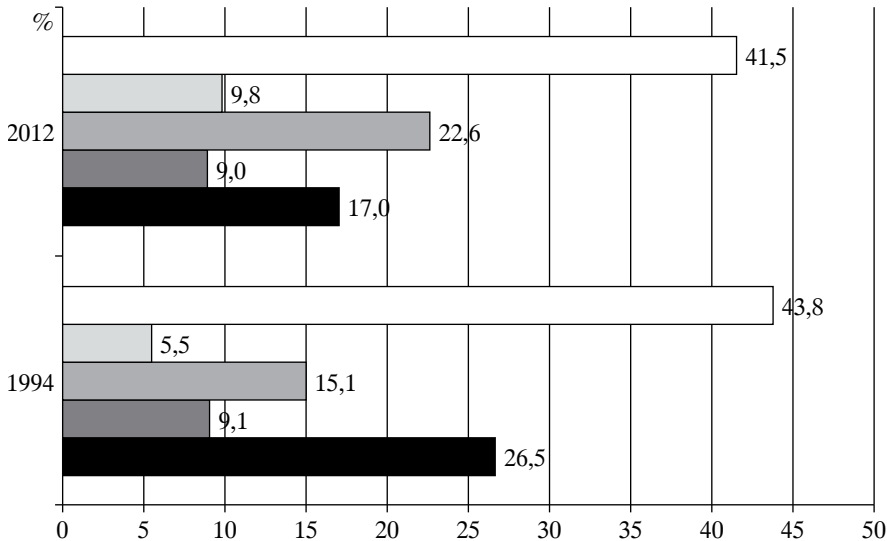
5. Wartość i struktura napływu BIZ w działach wg kryterium stopnia zaawansowania technologicznego oraz struktura branżowa BIZ

Ważnym elementem analizy przepływów BIZ z punktu widzenia przechodzenia gospodarki danego kraju przez poszczególne etapy ścieżki IDP jest ocena zmian struktury branżowej, również z uwzględnieniem stopnia zaangażowania technologicznego. Jest to szczególnie ważne przede wszystkim pod koniec 2. i na początku 3. etapu, gdy inwestycje zmieniają ukierunkowanie z obszaru prostej, pracochłonnej produkcji do bardziej zaawansowanych obszarów, wymagających bardziej znaczących umiejętności i wiedzy technologicznej. Ważnym elementem pozwalającym na lepszą diagnozę rozwoju danego kraju pod względem wchodzenia na kolejne etapy ścieżki IDP jest również struktura napływającego kapitału zagranicznego uwzględniająca stopień zaangażowania technologicznego w sekcji przetwórstwa przemysłowego. Ze względu na zaangażowanie technologiczne wyodrębnia się działy: pracochłonne, surowcochłonne, standardowej produkcji o bazowej technologii, technologicznie intensywne oparte na dostawach komponentów oraz technologicznie intensywne oparte na technologii innowacyjnej (Wysokińska 1998, s. 131).

W latach 1994–2012 udział działów technologicznie intensywnych w zagranicznym kapitale podstawowym spółek ZKZ wzrósł z 49,3% do 51,3%. Analizując zmiany tej struktury w poszczególnych latach, można zauważyć, iż dominujący udział w całym analizowanym okresie miały działy technologicznie intensywne oparte na technologii innowacyjnej, chociaż udział ten ma tendencję spadkową, od 43,8% w 1994 r. do 41,5% w 2012 r. Tendencją wzrostową w strukturze zagranicznego kapitału podstawowego spółek ZKZ charakteryzowały się dwa działy: standardowej produkcji bazowej (wzrost z 15,1% w 1994 r. do 22,6% w 2012 r.) oraz technologicznie intensywne oparte na dostawach komponentów (wzrost z 5,5% do 9,8%). Udział działów surowcochłonnych nie uległ istotnej zmianie: w 2012 r. udział ten wynosił prawie tyle samo co w 1994 r. – ok. 9,0%. Tendencją spadkową charakteryzował się natomiast udział działów pracochłonnych, który w 1994 r. wynosił 26,5%, natomiast w 2012 r. 17,0% (rys. 13).

W działach przetwórstwa przemysłowego zwiększa się udział działów kapitałochłonnych kosztem zmniejszającego się udziału działów pracochłonnych, co może potwierdzać przechodzenie polskiej gospodarki do kolejnych etapów ścieżki IDP. Przechodzenie polskiej gospodarki przez kolejne etapy rozwoju gospodarczego

Rysunek 13
Struktura zagranicznego kapitału podstawowego w spółkach ZKZ
w sekcji przetwórstwa przemysłowego z uwzględnieniem stopnia zaangażowania
technologicznego w latach 1994–2012

Działy:

- technologicznie intensywne oparte na technologii innowacyjnej
- technologicznie intensywne oparte na dostawach komponentów
- standardowej produkcji o bazowej technologii
- surowcochłonne
- pracochłonne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

na podstawie oceny zmian struktury gałęziowej przemysłu potwierdzili również Kola, Kuzel (2007, s. 218–219) oraz Rozkwitalska (2005, s. 60–61) w analizie prowadzonej na podstawie modelu T. Ozawy.

Podsumowanie

Dynamiczne zmiany w gospodarce Polski po 1989 r., uwarunkowane m.in. sytuacją geopolityczną i dążeniem i do integracji ze strukturami europejskimi, ale również pomocą z ich strony w okresie przedakcesyjnym i w okresie integracji wpłynęły na ukształtowanie zupełnie nowych uwarunkowań rozwoju gospodarczego również w kontekście napływu kapitału zagranicznego. Zmiany w wartości i strukturze BIZ w latach 1994–2009 były bardzo znaczące i pozwoliły na przejście gospodarki polskiej przez dwa etapy (fazy) rozwoju IDP. Można się spodzie-

wać, że dalszy rozwój BIZ w Polsce będzie przebiegał zgodnie z teorią ścieżki inwestycyjno-rozwojowej, jednak tempo zmian będzie coraz słabsze. Zasadnicze etapy podstawowych przemian w polskiej gospodarce już się bowiem dokonały. W kolejnych latach będzie zapewne można obserwować dalsze przemiany strukturalne inwestycji zagranicznych w Polsce. Pozwoli to na przechodzenie Polski do kolejnych etapów ścieżki inwestycyjno-rozwojowej, co będzie równoznaczne z rozwojem gospodarczym kraju.

Identyfikując etap IDP dla polskiej gospodarki można stwierdzić, iż znajduje się ona na poziomie początku trzeciego etapu. Przejście przez pierwsze dwa etapy ścieżki IDP mogło dokonać się stosunkowo szybko (szczególnie w krajach przechodzących proces transformacji ustrojowo-gospodarczej), natomiast przechodzenie przez kolejne fazy będzie trwało dłużej i może mieć trudny do określenia efekt z punktu widzenia wpływu na rozwój gospodarczy kraju.

Tekst wpłynął 18 października 2012 r.

Bibliografia

- Balassa B., *The Theory of European Integration*, George Allen and Unwin, London 1962.
- Barwińska-Małajowicz A., Puchalska K., *Znaczenie inwestycji zagranicznych oraz przemiany na rynku pracy w Chinach na przełomie XX i XXI w.*, w: *Teoria i polityka wzrostu gospodarczego – osiągnięcia i doświadczenia*, red. nauk. J. Misala, CeDeWu, Warszawa 2010.
- Bąkiewicz A., Żuławska U., *Od teorii wzrostu do ekonomii rozwoju*, w: *Rozwój w dobie globalizacji*, red. nauk. A. Bąkiewicz, U. Żuławska, PWE, Warszawa 2010.
- Błuszkowski J., Garlicki J., *Opinia inwestorów zagranicznych o społecznych i ekonomicznych warunkach działalności w Polsce*, PAIZ, Centrum Badań Marketingowych Indicator, Warszawa 2000.
- Bocian A. F., *Makroekonomia wzrostu – uwarunkowania globalne*, „Optimum. Studia Ekonomiczne” 2011, nr 1(49).
- Dokurno Z., *Modele endogenicznego wzrostu gospodarczego jako próba projekcji aktywności gospodarczej w warunkach integracji i globalizacji*, w: *Modele rozwoju gospodarczego dla Polski w dobie integracji europejskiej i globalizacji*, red. M. Noga, M.K. Stawicka, CeDeWu, Warszawa 2009.
- Domański R., Marciniak A., *Sieciowe koncepcje gospodarki miast i regionów*, Polska Akademia Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa 2003.
- Domański R., *Nowe ujęcie koncepcji endogenego wzrostu regionów szansą dla regionów peryferyjnych*, w: *Regiony peryferyjne w perspektywie polityki strukturalnej Unii Europejskiej*, red. nauk. A. Bortłomiuk, Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2003.
- Dunning J.H., Narula R., *Foreign Direct Investment and Governments: Catalysts for Economic Restructuring*, Routledge, London–New York 1996.
- Dunning J.H., *Toward an Eclectic Theory of International Production: Some Empirical Tests*, „Journal of International Business Studies” 1980, nr 1.

- Durán J.J., Ubeda F., *The Investment Development Path: A New Empirical Approach and Some Theoretical Issues*, „Transnational Corporations” 2001, nr 2.
- Gorynia M., Nowak J., Wolniak R., *Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe: The IDP Trajectories of Selected Countries*, „Poznań University of Economics Review” 2010, nr 1.
- Gwiazda A., *Globalizacja i regionalizacja gospodarki światowej*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 1998.
- Kalotay K., Filipov S., *The Global Crisis and FDI in New Europe*, „Baltic Rim Economies, Bimonthly Review” 2010.
- Karaszewski W., *Przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce w latach 1990–1999: miejsce w gospodarce kraju, czynniki i perspektywy rozwojowe*, UMK, Toruń 2001.
- Karaszewski W., *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Polska na tle świata*, TNOiK, Toruń 2004.
- Kłysik-Uryszek A., *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w gospodarce regionu. Teoria i praktyka*, CeDeWu, Warszawa 2010.
- Kola M., Kuzel M., *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne polskich przedsiębiorstw na gruncie teorii ścieżki inwestycyjno-rozwojowej*, w: *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w budowaniu potencjału konkurencyjności przedsiębiorstw i regionów*, red. nauk. W. Karaszewski, UMK, Toruń 2007.
- Lizińska W., *Klimat inwestycyjny jako czynnik bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce (studium na poziomie układów terytorialnych)*, Wyd. UWM w Olsztynie, Olsztyn.
- Lizińska W., Kisiel R., *Proces integracji europejskiej a napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski*, w: *Wybrane problemy integracji europejskiej*, red. nauk. A. Stępnia, S. Umiński, A. Zabłocka, Wyd. Fundacji Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Sopot 2009.
- Lizińska W., Żróbek-Różańska A., *Polskie bezpośrednie inwestycje zagraniczne – nowy etap rozwoju inwestycji (na przykładzie Litwy i Ukrainy)*, w: *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w budowaniu potencjału konkurencyjności przedsiębiorstw i regionów*, red. nauk. W. Karaszewski, UMK, Toruń 2007.
- Marks-Bielska R., Nazarczuk J.M., *Uwarunkowania wzrostu gospodarczego Polski w latach 2001–2012 w kontekście modelu wzrostu Solowa*, „Optimum. Studia Ekonomiczne” 2012, nr 2.
- Mączyńska E., *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Światowe i lokalne czynniki dynamizujące*, „Ekonomista” 1999, nr 1–2.
- Misala J., *Wpływ BIZ na konkurencyjność międzynarodową; wybrane aspekty teoretyczne*, w: *Polska. Raport o konkurencyjności 2007, Rola zagranicznych inwestycji bezpośrednich w kształtowaniu przewag konkurencyjnych*, red. nauk. M.A. Weresa, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2007.
- Narula B., *Multinational Investment and Economic Structure. Globalisation and Competitiveness*, Routledge, London–New York 1996.
- Nazarczuk J.M., Marks-Bielska R., *Wzrost i rozwój gospodarczy*, w: *Polityka gospodarcza (zagadnienia wybrane)*, red. nauk. R. Kisiel, R. Marks-Bielska, UWM Olsztyn, EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, s.j., Włocławek 2013.
- Ozawa T., *Foreign Direct Investment and Economic Development*, „Transnational Corporation” 1992, nr 1.
- Oziewicz E., *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w rozwoju gospodarczym krajów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN)*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1998.

- Pike A., Rodriquez-Pose A., Tomaney J., *Local and Regional Development*, Routledge, London-New York 2006.
- Przybylska K., *Determinanty zagranicznych inwestycji bezpośrednich w teorii ekonomii*, Akademia Ekonomiczna, Kraków 2001.
- Robson P., *The Economics of International Integration*, Routledge, London 1998.
- Rozkwitalska M., *Bepośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce według kryterium czynnika wytwórczego*, w: *Bepośrednie inwestycje zagraniczne w podnoszeniu konkurencyjności polskiej gospodarki*, red. nauk. W. Karaszewski, UMK, Toruń 2005.
- Scott-Kennel J., Enderwick P., *FDI and Inter-firm Linkages: Exploring the Black box of the Investment Development Path*, „Transnational Corporation” 2005, nr 1.
- Stawicka M., *Atrakcyjność inwestycyjna Polski*, CeDeWu, Warszawa 2007.
- Tokarski T., *Teoretyczne podstawy przyczyn różnicowania rozwoju gospodarczego*, w: *Ekonomia rozwoju*, red. nauk. R. Piasecki, PWE, Warszawa 2011.
- Umiński S., *Znaczenie zagranicznych inwestycji bezpośrednich dla transferu technologii do Polski*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2002.
- Wilkin J., *Peryferyjność i marginalizacja w świetle nowych teorii rozwoju (nowa geografia ekonomiczna, teoria wzrostu endogennego, instytucjonalizm)*, w: *Regiony peryferyjne w perspektywie polityki strukturalnej Unii Europejskiej*, red. nauk. A. Bortłomiuk, Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2003.
- Witek-Hajduk M.K., *Strategie internacjonalizacji polskich przedsiębiorstw w warunkach akcesji Polski do Unii Europejskiej*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2010.
- Witkowska J., *Rola kapitału zagranicznego w modernizacji gospodarki nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej. Aspekty porównawcze*, „Zeszyty Naukowe”, PTE, Kraków 2011, nr 9.
- Wysokińska Z., Witkowska J., *Integracja europejska. Dostosowania w Polsce w dziedzinie polityki*, WN PWN, Warszawa 2002.
- Wysokińska Z., *Wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na dostosowania strukturalne w gospodarce*, w: *Bepośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce*, red. nauk. Z. Olesiński, PWE, Warszawa 1998.

INFLOW OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND ECONOMIC DEVELOPMENT IN POLAND

Summary

With progressing globalization, increasing attention is attached in theories of economic growth to relationships with the world economy and to the impact there of on economic growth and development in particular countries. One of the elements involved is the international capital flow in the form of direct foreign investment (FDI). The effects of FDI inflows on economic growth are measurable, but the particular impact of this factor on economic development is difficult to verify empirically.

The purpose of this research has been to evaluate the current development of the Polish economy in the context of foreign direct investment. The analysis is based on the identification of subsequent stages in the economic development according to the investment-development pathway, including the assessment of changes in the inflow of FDI, changes in receivables and liabilities due to FDI and their relationships to the GDP, changes in the motivation underlying FDI projects and changes in the structure of invest-

ment and their of technological advancement. Our analysis covered the years 1994–2012. Data from the UNCTAD, the National Bank of Poland, and the Central Statistical Office were analyzed.

Having identified the FDI stages, it can be concluded that at present Poland is in the early third stage. Transition from the first to the second stage occurred relatively rapidly but progress through the subsequent stages will require a much longer time and the effects are difficult to estimate.

Key words: economic growth and development, direct foreign investment (FDI), investment-development pathway

ПРИТОК ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В ПОЛЬШУ А РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ

Резюме

В связи с интенсификацией глобализационных процессов, в теориях экономического роста все большее внимание уделяется значению взаимодействий с мировой экономикой для роста и экономического развития отдельных стран. Одним из элементов данных взаимодействий является приток иностранного капитала в виде прямых иностранных инвестиций (ПИИ). Результаты притока ПИИ для экономического роста измеримы, однако их влияние на экономическое развитие сложно определить эмпирическим путем.

Целью работы была попытка оценить ситуацию польской экономики в связи с притоком прямых иностранных инвестиций. Анализ был произведен на основании идентификации очередных этапов экономического развития, в интерпретации инвестиционного пути развития (IDP), учитывая оценку изменений потоков иностранного капитала, изменения задолженностей и обязательств по ПИИ и их взаимоотношения с ВВП, мотивов предпринимательства и структуры инвестиций с учетом степени технологического развития. В статье проанализированы 1994–2012 гг и использованы данные ЮНКТАД, Национального банка Польши и Главного статистического управления.

Идентифицируя этап IDP для польской экономики, можно утверждать, что находится она в самом начале третьего этапа. Осуществление первых двух этапов произошло относительно скоро, но переход через следующие фазы несомненно будет процессом более длинным, а его эффекты трудно отделить.

Ключевые слова: рост и развитие экономики, прямые иностранные инвестиции (ПИИ), инвестиционный путь развития